

1912 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ - ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ 2012, Ε.Γ.Ε.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΒΑΛΚΑΝΙΑ 1913-2011

Εκατό Χρόνια Θύελλες και Χίμαιρες

Ν. ΜΕΡΤΖΟΣ
Σ. ΣΦΕΤΑΣ
Ι. ΖΟΥΚΑΣ

Μ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
Σ. ΔΟΡΔΑΝΑΣ
Η. ΣΚΟΥΛΙΔΑΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

Η ΡΩΣΙΑ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ

Εισαγωγή

Η παρουσία της Ρωσίας στα Βαλκάνια χρονολογείται τουλάχιστον από τις αρχές του 18ου αι., όταν ο Μεγάλος Πέτρος εκπόνησε μια πολιτική προσεταιρισμού των υπόδουλων χριστιανικών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα Ορλωφικά το 1770, η Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή το 1774, ο ρόλος της Ρωσίας στην Ελληνική Επανάσταση και ο Ρώσο-Οθωμανικός Πόλεμος το 1878, που οδήγησε στην ανεξαρτησία της Βουλγαρίας, είναι γεγονότα που έχουν σημαδέψει ανεξίτηλα την ιστορία των βαλκανικών χωρών.

Η ρωσική πολιτική στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια¹ έχει αποτελέσει αντικείμενο αρκετών αναλύσεων στη διεθνή βιβλιογραφία,² αλλά έχει απασχολήσει ελάχιστα την ελληνική διεθνολογική κοινότητα.³ Το παρόν κείμενο αποσκοπεί λοιπόν να καλύψει, έστω σε ένα μικρό βαθμό, το κενό που υπάρχει στην ελληνική βιβλιογραφία για τη ρωσική βαλκανική πολιτική μετά το 1991. Αν και σημαντικά αποδυναμωμένη, η Ρωσία δεν είναι ένας απλός «παίκτης» στη Βαλκανική Χερσόνησο. Η Ρωσία παραμένει μια μεγάλη δύναμη με σημαντική επιρροή στην περιοχή, λόγω των ιστορικών, πολιτικών και οικονομικών δεσμών που έχει με τις βαλκανικές χώρες.

---

1. Στην ανάλυση που ακολουθεί ο όρος *Βαλκάνια* νοείται ως ο χώρος που περιλαμβάνει την Ελλάδα, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, την πρώην Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία. Η Τουρκία, αν και είναι αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής, θα εξαιρεθεί χάριν οικονομίας χώρου.

2. Βλέπε για παράδειγμα F. Stephen Larrabee, «Washington, Moscow and the Balkans: Strategic Retreat or Reengagement?», στο F. Stephen Larrabee, *The Volatile Powder King: Balkan Security after the Cold War*, Washington, DC, American University Press, 1994· John Norris *Collision Course: NATO, Russia and Kosovo*, London, Praeger, 2005· Mark Smith, *Kosovo's Status: Russian Policy on Unrecognised States*, Watchfield, Conflict Studies Research Center, 2006· Johanna Deimel, «Back to the Future: Russia's Balkan Policy», στο Johanna Deimel – Wim van Meurs (επιμ.), *The Balkan Prism: A Retrospective by Policy-Makers and Analysts*, München, Otto Sagner, 2007.

3. Βλ. π.χ. Γιώργος Κατόπουλος, «Ρωσία και Βαλκάνια: Μύθοι και Πραγματικότητα», στο Θάνος Ντόκος – Φίλιππος Πιέρρος, *Τα Βαλκάνια μετά τον Πόλεμο στο Κοσσοφοπέδιο*, Αθήνα, Σιδέρης, 2000, σσ. 177-181.

Η ρωσική βαλκανική πολιτική στη μεταψυχροπολεμική περίοδο χωρίζεται σε δύο περιόδους. Η πρώτη περίοδος ξεκινά το 1991 με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και τελειώνει το 1999 με τον πόλεμο στο Κόσοβο. Η δεύτερη περίοδος αρχίζει το 2000 με την άνοδο στην προεδρία του Βλαντιμίρ Πούτιν και φτάνει μέχρι τις μέρες μας.

Το άρθρο εκκινεί με μια συνοπτική αποτίμηση της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής έναντι των βαλκανικών χωρών την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Στη συνέχεια, το άρθρο πραγματεύεται τη ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια την περίοδο 1991-1999, επικεντρώνοντας στη γιουγκοσλαβική κρίση. Επιπρόσθετα, το άρθρο θα αναλύσει τη ρωσική βαλκανική πολιτική μετά την άνοδο στην εξουσία του Βλαντιμίρ Πούτιν. Πιο συγκεκριμένα, θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα του Κοσόβου και τη ρωσική ενεργειακή στρατηγική στα Βαλκάνια.

Η βαλκανική πολιτική της Μόσχας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τα Βαλκάνια αποτέλεσαν πεδίο αντιπαλότητας μεταξύ Ουάσινγκτον και Μόσχας. Η Τέταρτη Διάσκεψη της Μόσχας ανάμεσα στον Τσόρτσιλ και τον Στάλιν, τον Οκτώβριο του 1945, μοίρασε με βάση την περίφημη Συμφωνία των Ποσοστών⁴ την περιοχή σε δύο σφαίρες επιρροής: η Ελλάδα εντάχθηκε στη βρετανική, ενώ η Ρουμανία και η Βουλγαρία στη σοβιετική. Για τη Γιουγκοσλαβία συμφωνήθηκε να έχουν και οι δύο πλευρές το ίδιο ποσοστό επιρροής, δηλαδή 50 τοις εκατό. Η ρήξη Στάλιν – Τίτο το 1948 ανέτρεψε ενμέρει τους σοβιετικούς σχεδιασμούς για τα Βαλκάνια, αλλά δεν άλλαξε τους περιφερειακούς συσχετισμούς ισχύος μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

Η εκπόνηση του Δόγματος Τρούμαν τον Μάρτιο του 1947 ουσιαστικά σηματοδοτεί για την Ελλάδα τη μετάβαση από την αγγλική στην αμερικανική κηδεμονία. Παρά τις αμερικανικές ανησυχίες για τη βιωσιμότητα της ελληνικής κυβέρνησης, η σοβιετική ηγεσία δεν είδε ποτέ με καλό μάτι το κομμουνιστικό αντάρτικο στην Ελλάδα, ίσως λόγω των στενών επαφών του ΚΚΕ με τον Στρατάρχη Τίτο.⁵ Η ήττα του Δημοκρατικού Στρατού το 1949 τοποθέτησε αμετάκλητα την

---

4. Βλ. *P. G. H Holdich*, «A Policy of Percentages? British Policy and the Balkans after the Moscow Conference of October 1944», *The International History Review* (February 1987).

5. Βλ. Peter Stavrakis, *Moscow and Greek Communism, 1944-1949*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1989.

Ελλάδα στον δυτικό συνασπισμό. Μετά την ένταξη στο NATO το 1952, η χώρα αποτέλεσε (μαζί με τη γειτονική Τουρκία) το ανάχωμα στη σοβιετική επέκταση στην Ανατολική Μεσόγειο. Επιπρόσθετα, η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ εκμεταλλεύτηκε έντεχνα τη ρήξη Τίτο-Στάλιν και προώθησε το 1954 τη σύναψη του Τριμερούς Βαλκανικού Συμφώνου μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας, ως μια προσπάθεια συνεννόησης των αντισοβιετικών δυνάμεων στην περιοχή.

Η είσοδος της Δυτικής Γερμανίας στο NATO το 1955 έδωσε την αφορμή στη Μόσχα για τη συγκρότηση ενός περιφερειακού οργανισμού άμυνας στην Ανατολική Ευρώπη. Η υπογραφή του Συμφώνου της Βαρσοβίας για Φιλία, Συνεργασία και Αμοιβαία Βοήθεια από την ΕΣΣΔ, την Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία, την Ουγγαρία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Αλβανία, στις 14 Μαΐου του 1955, επισημοποιεί τη σοβιετική επικυριαρχία στην Ανατολική Ευρώπη. Η σοβιετική επιρροή στη Βαλκανική Χερσόνησο ήταν ιδιαίτερα αυξημένη στην πρώιμη ψυχροπολεμική περίοδο, καθώς οι τρεις από τις τέσσερις σοσιαλιστικές χώρες (δηλαδή Αλβανία, Ρουμανία και Βουλγαρία) εξαρτιόντουσαν σε μεγάλο βαθμό από τη σοβιετική οικονομική βοήθεια και τεχνολογική υποστήριξη για να ξεκινήσουν τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό των κοινωνιών τους.⁶

Η Γιουγκοσλαβία του Τίτο πορεύτηκε τις δεκαετίες του 1960 και 1970 ως ηγετικό μέλος των Αδεσμεύτων, επιδιώκοντας τη διαμόρφωση μίας ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής. Οι σχέσεις του Βελιγραδίου με τη Μόσχα παραμέναν ψυχρές, αν και μετά τον θάνατο του Στάλιν το 1953 έγινε μια πρώτη απόπειρα εξομάλυνσης. Ταυτόχρονα, όμως, το καθεστώς του Τίτο πολλαπλασίασε τις επαφές του με τη Δύση, η οποία είχε κάθε λόγο φυσικά να επιθυμεί κατακερματισμό του σοσιαλιστικού στρατοπέδου.

Η πατερναλιστική πολιτική του Τίτο και ο φόβος μιας δυνητικής γιουγκοσλαβικής εισβολής ώθησε στα τέλη της δεκαετίας του 1940 το αλβανικό καθεστώς του Ενβέρ Χότζα στο φιλοσοβιετικό στρατόπεδο. Τον Φεβρουάριο του 1949, η Αλβανία εντάχθηκε στο Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (ΚΟΜΕΚΟΝ) και υιοθέτησε μία ακραιφνώς φιλοσοβιετική εξωτερική πολιτική που τροφοδότησε το κλίμα έντασης που υπήρχε με το Βελιγράδι. Η προαναφερόμενη βελτίωση στις σχέσεις Μόσχας-Βελιγραδίου το 1953 οδήγησαν όμως τελικά τα Τίρανα σε τροχιά σύγκρουσης με το Κρεμλίνο. Τον Δεκέμβριο του

---

6. Για μία ενδελεχή ανάλυση της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια βλ. Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, «Η Πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης στα Βαλκάνια», στο Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης – Στέλιος Αλειφαντής, *Τα Βαλκάνια στο Σταυροδρόμι των Εξελίξεων*, Αθήνα, Εκδόσεις Ροές, 1988.

1961, η Ρωσία διέκοψε οριστικά τις διπλωματικές της σχέσεις με την Αλβανία. Είχε προηγηθεί η προσέγγιση Αλβανίας-Κίνας στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και η επίθεση του Χρυστσόφ εναντίον του Χότζα στο 22ο συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης τον Οκτώβριο του 1961.

Η πολιτική της Μόσχας έναντι της Ρουμανίας στην πρώιμη ψυχροπολεμική περίοδο είχε ως βασικό στόχο τη δορυφοροποίηση της χώρας. Η προσάρτηση των ρουμανικών επαρχιών της Βεσσαραβίας και της Βόρειας Μπουκοβίνας στη Σοβιετική Ένωση οριστικοποιήθηκε με την υπογραφή της ρουμανοσοβιετικής συνθήκης στο Παρίσι το Φεβρουάριο του 1947. Η αποχώρηση του Κόκκινου Στρατού από τη Ρουμανία το 1958 οφείλεται μάλλον στο γεγονός ότι η γεωστρατηγική αξία της χώρας θεωρείτο από τη σοβιετική ηγεσία ήσσονος σημασίας, αφού η χώρα βρισκόταν μακριά από τη Δύση.⁷

Η επίσκεψη του προέδρου Νίξον στη Ρουμανία το 1968, η πρώτη Αμερικανού προέδρου σε χώρα της Ανατολικής Ευρώπης μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, ήρθε να επιβεβαιώσει τη σταδιακή χειραφέτηση του Βουκουρεστίου από τον σοβιετικό εναγκαλισμό. Το καθεστώς Τσαουσέσκο όμως δεν ήρθε ποτέ σε ανοικτή ρήξη με το Κρεμλίνο, ίσως διότι η εμπειρία της Ουγγαρίας το 1956 και η εισβολή των σοβιετικών τανκς στη Πράγα το 1968 επιβεβαίωσαν με δραματικό τρόπο τη βούληση της Μόσχας να καταστείλει εν τη γενέσει τους τις τάσεις χειραφέτησης που εκδηλώνονταν σε ανατολικοευρωπαϊκές χώρες.

Οι σχέσεις της ΕΣΣΔ με τη Βουλγαρία ήταν ιδιαίτερα στενές καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όπως φανερώνει η δήλωση του Λεονίντ Μπρέζνιεφ το 1967 ότι οι βουλγαροσοβιετικές σχέσεις αποτελούν «υπόδειγμα για τον σοσιαλιστικό διεθνισμό στην πράξη».⁸ Η Σόφια υπήρξε πιστός σύμμαχος της Μόσχας και δεν αμφισβήτησε ποτέ τις επιλογές της σοβιετικής ηγεσίας. Το καθεστώς του Ζίβκοφ, που παρέμεινε στην εξουσία 35 χρόνια, δεν δίστασε να συνδράμει στρατιωτικά τον Κόκκινο Στρατό στην κατάπνιξη του μεταρρυθμιστικού κινήματος της Άνοιξης της Πράγας το 1968.

Η εισβολή στο Αφγανιστάν το 1979 και η κήρυξη του στρατιωτικού νόμου στην Πολωνία το 1981 μετατόπισαν το ενδιαφέρον του Κρεμλίνου προς την Κεντρική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία. Τα Βαλκάνια δεν βρίσκονταν πια στην πρώτη γραμμή αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων· ως εκ τούτου, η

---

7. Θάνος Βερέμης, *Βαλκάνια: Από το Διπολισμό στη Νέα Εποχή*, Αθήνα, Εκδόσεις Γνώση, 1994, σσ. 642.

8. Βερέμης, ό.π., σ. 363

Σοβιετική Ένωση έπαυσε να ασκεί μια παρεμβατική πολιτική στην περιοχή. Στη δεκαετία του 1980 ήταν πλέον ξεκάθαρο ότι ο μόνος πιστός σύμμαχος της Μόσχας στα Βαλκάνια ήταν η Βουλγαρία, αφού η Ρουμανία ακολουθούσε μία αυτονομημένη πορεία, η Αλβανία βρισκόταν πολιτικά απομονωμένη και η Γιουγκοσλαβία πρωτοστατούσε στο κίνημα των Αδεσμεύτων.

Η πρώτη περίοδος της ρωσικής βαλκανικής πολιτικής

Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ δημιουργήθηκαν δύο διαφορετικές σχολές σκέψης αναφορικά με τον ενδεδειγμένο προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής του νεοσύστατου ρωσικού κράτους.⁹ Η πρώτη σχολή, που επονομάστηκε ευρωατλαντική, υποστήριζε την εκδυτικοποίηση της Ρωσίας και πρότεινε στενότερες σχέσεις με τις χώρες και τους οργανισμούς της Δύσης. Ο υπουργός Εξωτερικών Αντρέι Κόζιρεφ, κυριότερος εκφραστής αυτής της άποψης, πράγματι επικέντρωσε αρχικά τις προσπάθειές του στην ανάπτυξη των σχέσεων της Ρωσίας με τις ΗΠΑ, τη Δυτική Ευρώπη και περιφερειακούς οργανισμούς, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και ο ΟΑΣΕ.

Αντιθέτως, η δεύτερη σχολή σκέψης που επονομάστηκε ευρωασιατική υποστήριζε ότι η Ρωσία είναι μία μεγάλη δύναμη στην Ευρασία και ως τέτοια πρέπει να υπερασπιστεί τα εθνικά της συμφέροντα στο γεωπολιτικό χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και ακόμα παραπέρα. Οι υποστηρικτές της συγκεκριμένης προσέγγισης επικαλέστηκαν τη «μοναδικότητα» (*spetsifika*) της Ρωσίας στο διεθνές σύστημα που επιτάσσει τη χάραξη μίας αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής.¹⁰ Κυριότεροι φορείς της ευρωασιατικής προσέγγισης ήταν το κομμουνιστικό κόμμα, διάφορες υπερεθνικιστικές οργανώσεις και το υπουργείο Άμυνας.

Το τέλος του διπολισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1990 άλλαξε άρδην τους συσχετισμούς ισχύος στα Βαλκάνια. Με την ανατροπή των κομμουνιστικών καθεστώτων στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, η Μόσχα απώλεσε τα γεωπολιτικά της ερείσματα στην περιοχή. Επιπρόσθετα, το Κρεμλίνο υποχρεώθηκε να εστιάσει την προσοχή του στις εθνοτικές συγκρούσεις που σημειώθηκαν στο

---

9. Για τις δύο σχολές σκέψης στη ρωσική εξωτερική πολιτική στις αρχές της δεκαετίας του 1990 βλ. Shireen Hunter, *The Transcaucasus in Transition: Nation-Building and Conflict*, Washington, DC: The Centre for Strategic and International Studies, 1994, σσ. 146-157.

10. Για τον τρόπο με τον οποίο ο δημόσιος διάλογος για τη ρωσική κουλτούρα επηρεάζει την εξωτερική πολιτική της χώρας βλέπε Lo Bobo, *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era*, London, PalgraveMacmillan, 2002, σσ. 14-15.

λεγόμενο εγγύς εξωτερικό (*blizhnee zarubezh'e*).

Μία από αυτές τις συγκρούσεις ξέσπασε στη νεοσύστατη δημοκρατία της Μολδαβίας μεταξύ ρουμανόφωνων και σλαβόφωνων κατοίκων την άνοιξη του 1992. Η διακηρυγμένη πρόθεση του Κισινάου να επιβάλει τα ρουμανικά ως επίσημη γλώσσα του νεοσύστατου молδαβικού κράτους, αλλά και η διάχυτη φημολογία ότι επίκειται ένωση Ρουμανίας-Μολδαβίας οδήγησαν σε συγκρούσεις μεταξύ κυβερνητικών στρατευμάτων και αποσχιστικών δυνάμεων από την Υπερδνειστηρία. Η συγκεκριμένη περιοχή περιλαμβάνει εκείνο το κομμάτι της Μολδαβίας που βρίσκεται ανατολικά του ποταμού Δνειστερου και κατοικείται κυρίως από Ρώσους και Ουκρανούς. Οι μάχες διήρκησαν λίγους μήνες μέχρι να επιβληθεί από το Κρεμλίνο, στις 21 Ιουλίου του 1992, μια συμφωνία εκεχειρίας μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών, η οποία προέβλεπε και την αποστολή μιας ρωσικής ειρηνευτικής δύναμης.

Οι ρωσικές δυνάμεις που σταθμεύουν στην Υπερδνειστηρία απαριθμούν περίπου 1.200 στρατιώτες.¹¹ Στην πραγματικότητα, η αποσχισμένη δημοκρατία της Υπερδνειστηρίας είναι το τελευταίο προπύργιο του ρωσικού στρατού στα Βαλκάνια. Τον Μάιο του 1993, ο τότε διοικητής της 14ης Στρατιάς που βρίσκεται στην Υπερδνειστηρία, Αλεξάντερ Λέμπεντ εξέφρασε την άποψη ότι «η συγκεκριμένη περιοχή είναι το κλειδί για την παρουσία της Ρωσίας στη Βαλκανική Χερσόνησο και αν αποχωρήσουν οι ρωσικές δυνάμεις τότε θα παύσει η Μόσχα να ασκεί επιρροή στην ευρύτερη περιοχή».¹² Έκτοτε, η αποσχισμένη δημοκρατία της Υπερδνειστηρίας εξακολουθεί να παραμένει, με την αμέριστη υποστήριξη της Μόσχας, εκτός ελέγχου της молδαβικής κυβέρνησης.

Οι εθνοτικές συγκρούσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία

Το σοβιετικό Υπουργείο Εξωτερικών αρχικά θεώρησε τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας ως ήσσονος σημασίας γεγονός. Επομένως, το Κρεμλίνο δεν επέδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τη σύγκρουση που ξέσπασε μεταξύ των σλοβενικών δυνάμεων και του ομοσπονδιακού στρατού το καλοκαίρι του 1991. Ο ρόλος της Μόσχας στη σερβοκροατική σύγκρουση το φθινόπωρο του 1991 ήταν επίσης

---

11. Βλ. International Institute for Security Studies, *Military Balance 2008*, London, IISS, 2008.

12. Anneli Gabanyi, «Moldova – A Test Case in EU-Russian Relations», στο J. Deimel – W. V. Meurs (επιμ.), *The Balkan Prism: A Retrospective by Policy-Makers and Analysts*, München, Otto Sagner, 2007, σ. 501

εξαιρετικά περιορισμένος, αφού η Σοβιετική Ένωση βρισκόταν ένα βήμα πριν τη διάλυση της.

Το Κρεμλίνο άρχισε να εκδηλώνει ένα έντονο ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στην πρώην Γιουγκοσλαβία μετά το 1992, όταν έγινε φανερό ότι οι ΗΠΑ και η Ευρωπαϊκή Ένωση επιζητούσαν έναν πρωταγωνιστικό ρόλο στην περιοχή. Η κυβέρνηση Γιέλτσιν δεν δίστασε να διαφοροποιηθεί από την πολιτική της Δύσης στη βοσνιακή κρίση. Η Μόσχα, για παράδειγμα, εναντιώθηκε στις προσπάθειες της Ουάσινγκτον την περίοδο 1993-1994 για άρση του εμπάργκο όπλων υπέρ των Βόσνιων Μουσουλμάνων. Τον Φεβρουάριο του 1994, ο πρόεδρος Γιέλτσιν εξέφρασε την ανησυχία του για το γεγονός ότι «ορισμένες χώρες επιθυμούν τον αποκλεισμό της Ρωσίας από τις διαβουλεύσεις για την επίλυση του βοσνιακού προβλήματος» και διακήρυξε τη βούληση της Μόσχας να αναλάβει «ενεργό ρόλο» στην προσπάθεια εξεύρεσης ειρηνικής λύσης.¹³ Τον Αύγουστο του 1995, η Μόσχα καταδίκασε απερίφραστα τους Νατοϊκούς βομβαρδισμούς εναντίον των σερβοβοσνιακών δυνάμεων.

Παρόλα ταύτα, οι ρωσικές ένοπλες δυνάμεις κλήθηκαν τον Ιανουάριο του 1996 να συμμετάσχουν στην ειρηνευτική δύναμη της IFOR ως αναγνώριση της συμβολής του Κρεμλίνου στις προσπάθειες επίλυσης της βοσνιακής κρίσης: εξέλιξη που αναμφισβήτητα ανύψωσε το κύρος της Μόσχας ανάμεσα στους σερβικούς πληθυσμούς. Η συμμετοχή των ρωσικών δυνάμεων στη IFOR (αργότερα και στη SFOR) δεν μείωσε στο ελάχιστο τις εντάσεις που προκάλεσε η Νατοϊκή επέμβαση στο ρωσικό πολιτικό σύστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από έντονες ιδεολογικές αντιπαραθέσεις. Η επιρροή των φιλοδυτικών δυνάμεων μειώθηκε σημαντικά και η ευρασιατική προσέγγιση άρχισε να κυριαρχεί στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Η δήλωση του Ανατόλι Τσουμπάις, αντιπροέδρου της ρωσικής κυβέρνησης, ότι «μαζί με του Σερβοβόσνιους, βομβαρδίζετε και τους Ρώσους μεταρρυθμιστές» φανερώνει το κλίμα έντασης που επικρατούσε εκείνη την περίοδο ανάμεσα στους υποστηρικτές των δύο προσεγγίσεων.¹⁴ Οι ευρωασιατιστές άσκησαν σκληρή κριτική στη ρωσική κυβέρνηση για την απροθυμία της να συνδράμει στρατιωτικά τους «Σέρβους αδελφούς».¹⁵

Χωρίς να αμφισβητούνται οι ισχυροί πολιτιστικοί και ιστορικοί δεσμοί μεταξύ Ρωσίας και Σερβίας, η στάση της Μόσχας στη βοσνιακή κρίση καθορίστη-

---

13. Βλ. Radio Rossii, February 16, 1994 στο FBIS-SOV, February 17, 1994.

14. Norris, ό.π. (σημ. 1), σ. 33.

15. Christopher Cviic, *Remaking the Balkans*, London, The Royal Institute of International Affairs, 1995, σσ. 97-98

κε κυρίως από γεωπολιτικούς παράγοντες. Η Βαλκανική Χερσόνησος αντιμετωπίστηκε από ένα μεγάλο κομμάτι της ρωσική πολιτική ελίτ ως τμήμα του λεγόμενου «μέσου εξωτερικού» (*srednee zarubezh'e*): ένας ενδιάμεσος χώρος δηλαδή μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης. Η συστηματική ενασχόληση με τα βαλκανικά τεκταινόμενα άρχισε σε μια περίοδο που η Μόσχα πάσχιζε να αποφύγει περαιτέρω μείωση της επιρροής της στην Ανατολική Ευρώπη, ειδικά μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας και την αποχώρηση των σοβιετικών/ρωσικών δυνάμεων από την Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία και την Ουγγαρία.

Η Μόσχα καλλιέργησε επιτυχημένα την εικόνα της προστάτιδας δύναμης των σλαβικών και ορθόδοξων λαών προκειμένου να αυξήσει την επιρροή της στα Βαλκάνια. Η Ρωσία δεν επιθυμούσε την περιφερειακή ηγεμονία στην περιοχή, αφού ούτε διακυβούνταν ζωτικά ρωσικά συμφέροντα, ούτε είχε τα μέσα για να πετύχει κάτι τέτοιο. Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της Ρωσίας μεταξύ Σερβοβόσνιων και NATO την περίοδο 1993-1995 και η παρουσία ρωσικής ειρηνευτικής δύναμης αργότερα στη Βοσνία κατέστησαν τη Μόσχα προνομιακό συνομιλητή των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης με απτά οικονομικά ανταλλάγματα. Πιο συγκεκριμένα, η Ρωσία έγινε δέκτης γενναιοδωρης οικονομικής βοήθειας από Δυτικές κυβερνήσεις και διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς (π.χ. Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) σε μια κρίσιμη περίοδο για το μέλλον της ρωσικής οικονομίας.¹⁶

Η οικονομική κρίση και η κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Μόσχας το 1998 περιόρισαν σημαντικά τη δυνατότητα της ρωσικής κυβέρνησης να διαδραματίσει έναν καθοριστικό ρόλο στα βαλκανικά δρώμενα. Ταυτόχρονα, το ρωσικό πολιτικό σύστημα μπήκε σε μια νέα δίνη εσωστρέφειας, λόγω της αδυναμίας του προέδρου Γιέλτσιν να προωθήσει ένα πρόγραμμα οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων στη χώρα. Επιπλέον, η δημιουργία ενός *de facto* ανεξάρτητου τσετσενικού κράτους αναγκαστικά περιόρισε το ενδιαφέρον της ρωσικής ηγεσίας για τα Βαλκάνια στο β' μισό της δεκαετίας του 1990.

Η συμφωνία του Ντέιτον τον Νοέμβριο του 1995 όμως μόνο πρόσκαιρα καταλάγιασε τα εθνικιστικά πάθη στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Η καταπίεση των Αλβανοκοσοβάρων από το καθεστώς του Βελιγραδίου οδήγησε σε αναταραχές και συγκρούσεις. Ο Νατοϊκός βομβαρδισμός της Σερβίας την άνοιξη του 1999 έγινε αντιληπτός από τη Μόσχα ως μια πράξη που παραβίαζε κατάφωρα τη διεθνή νομιμότητα: είχε προηγηθεί προκλητική παράκαμψη του Συμβουλίου Ασφα-

---

16. Βλ. Michael Gordon, «Russia is Seeking More Western Aid for Financial Ills», *New York Times*, 27 November 1997.

λείας του ΟΗΕ, όπου η Μόσχα διατηρεί το δικαίωμα αρνησικυρίας.¹⁷ Η σταδιακή μετατροπή του ΝΑΤΟ σε παγκόσμιο χωροφύλακα που δρα κατά βούληση ανά την υφήλιο αιφνιδίασε τη ρωσική πολιτική ελίτ. Εντούτοις, το Κρεμλίνο είχε πολύ περιορισμένα περιθώρια αντίδρασης· η χώρα εξαρτιόταν από την οικονομική βοήθεια της Δύσης, ενώ οι ρωσικές ένοπλες δυνάμεις βρισκόταν σε τραγική κατάσταση. Η προέλαση μιας ρωσικής φάλαγγας μηχανοκίνητου πεζικού στην Πρίστινα λίγες ώρες πριν την έλευση των Νατοϊκών δυνάμεων δεν απέτρεψε το μοιραίο, δηλαδή την εκδίωξη των περισσότερων Σερβοκοσοβάρων από το Κόσοβο.

Ωστόσο, η ρωσική ηγεσία προσπάθησε να διαδραματίσει έναν ρόλο στο μεταπολεμικό Κόσοβο. Οι συντονισμένες πιέσεις Μόσχας και Πεκίνου επιφέρανε κάποια αποτελέσματα, αφού η απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ αναφέρει ρητά ότι το Κόσοβο είναι κομμάτι της σερβικής επικράτειας. Από την άλλη, το Κρεμλίνο αναγκάστηκε να αποδεχτεί την ενσωμάτωση της ρωσικής ειρηνευτικής δύναμης στη Νατοϊκή KFOR, παρά τις προσπάθειες του ρωσικού Γενικού Επιτελείου να εξασφαλίσει ένα δικό του τομέα ευθύνης στο Κόσοβο. Δίχως αμφιβολία, ο πόλεμος στο Κόσοβο δημιούργησε ένα ψυχολογικό ρήγμα ανάμεσα στη Ρωσία και τη Δύση, οι συνέπειες του οποίου φάνηκαν μερικά χρόνια αργότερα.

Οι ελληνορωσικές σχέσεις

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στις ελληνορωσικές σχέσεις της συγκεκριμένης περιόδου. Η επίσκεψη του προέδρου Γιέλτσιν τον Ιούλιο του 1993 στην Αθήνα έγινε σε μια χρονική συγκυρία που η Ελλάδα αναζητούσε απεγνωσμένα συμμάχους στη διένεξη της με την ΠΓΔΜ. Παρόλα ταύτα, το Κρεμλίνο τήρησε πολιτική ίσων αποστάσεων έναντι Αθηνών και Σκοπίων, όπως φανερώνει η ταχύτητα με την οποία αναγνώρισε τη γειτονική χώρα με το συνταγματικό της όνομα στις 5 Αυγούστου του 1992.

Η ελληνορωσική προσέγγιση, αν και περιορισμένη σε εύρος, βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στο ιδεολόγημα της πανορθόδοξης ενότητας. Η λοξοδρόμηση της ελληνικής διπλωματίας προς τέτοιου είδους ανορθολογικές επιλογές ουσιαστικά απέρρεε από την αυξημένη ανασφάλεια που βίωνε η ελληνική κοινωνία στην

---

17. Για τη Νατοϊκή επιχειρηματολογία αναφορικά με την επέμβαση στο Κόσοβο βλ. Ken Booth (επιμ.), *The Kosovo Tragedy: The Human Rights Dimension*, London, Frank Cass, 2001, σ. 158.

πρώιμη μεταψυχροπολεμική περίοδο. Οι διενέξεις που ξέσπασαν ανάμεσα στην Ελλάδα και σε γειτονικές χώρες ενίσχυσαν το σύνδρομο πολιορκίας που κατατρέχει την ελληνική κοινωνία. Επιπρόσθετα, η στρατηγική διείσδυσης που υιοθέτησε η Άγκυρα στα νότια Βαλκάνια, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, τροφοδότησε ένα κλίμα έντασης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, με αποτέλεσμα η Αθήνα να επιδιώξει τη δημιουργία ενός εξισοροποιητικού άξονα Αθήνας-Βελιγραδίου-Μόσχας. Κατά αυτόν τον τρόπο, η ελληνική πολιτική ελίτ εγκλωβίστηκε σε μία φιλοσερβική πολιτική, στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990, που τελικά τις απέφερε αμφίβολα οφέλη και περιθωριοποίησε τη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η κυβέρνηση Σημίτη δεν έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την περαιτέρω βελτίωση των ελληνορωσικών σχέσεων, με μοναδική ίσως εξαίρεση τον τομέα της ενέργειας.¹⁸

Η δεύτερη περίοδος της ρωσικής βαλκανικής πολιτικής

Η άνοδος στην εξουσία του Βλαντιμίρ Πούτιν οδήγησε σταδιακά στην επανοριοθέτηση της ρωσική βαλκανικής πολιτικής. Ο νέος πρόεδρος αντιλήφθηκε εξ αρχής τις δομικές αδυναμίες της ρωσικής διπλωματίας που έπασχε από ανεπάρκεια πόρων και έλλειψη ξεκάθαρων στόχων. Η δεινή οικονομική κατάσταση που είχε περιέλθει η χώρα αναζωπύρωσε τις πολιτικές αντιπαραθέσεις στο ρωσικό πολιτικό σύστημα. Ταυτόχρονα, το Κρεμλίνο επικέντρωσε την προσοχή του στον Βόρειο Καύκασο μετά την εισβολή Τσετσένων Ισλαμιστών στο γειτονικό Ντεγκεστάν το καλοκαίρι του 1999. Η είσοδος ομοσπονδιακών στρατευμάτων στην Τσετσενία τον Ιανουάριο του 2000 έθεσε ξανά την αποσχισμένη δημοκρατία υπό τον έλεγχο της κεντρικής κυβέρνησης. Την περίοδο 2000-2002, επίσης, με αφορμή φήμες περί παρουσίας Τσετσένων ανταρτών στο φαράγγι του Πανκίσι στη βόρεια Γεωργία, σημειώθηκε ραγδαία επιδείνωση των ρωσογεωργιανών σχέσεων. Ο Βόρειος Καύκασος, που συνιστά το μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας, άρχισε να μονοπωλεί το ενδιαφέρον του νέου ένοικου του Κρεμλίνου.¹⁹ Εν κατακλείδι, η περιοχή των Βαλκανίων δεν ήταν αρχικά ψηλά στις προτεραιότητες του Βλαντιμίρ Πούτιν.

---

18. Για παράδειγμα, τον Ιανουάριο του 1997 ο Κώστας Σημίτης μαζί με την υπουργό Ανάπτυξης Βάσω Παπανδρέου συνάντησαν στην Αθήνα το Ρώσο υπουργό Ενέργειας P. Rodionov και τον πρόεδρο της Gazprom R. Vyakhirev.

19. Για τη ρωσική πολιτική στον Καύκασο βλ. Pavel Baev, «Russia's Policies in the Southern Caucasus and the Caspian Area», *Europea Security*, 10/2 (2001).

Το ζήτημα του Κοσόβου

Η αποχώρηση των ρωσικών ειρηνευτικών δυνάμεων από τη Βοσνία τον Ιούνιο του 2003 και από το Κόσοβο ένα μήνα αργότερα φανέρωσε την αδυναμία του Κρεμλίνου να διατηρήσει έστω μία συμβολική στρατιωτική παρουσία στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Εντούτοις, η Ρωσία παρέμεινε σημαίνον μέλος της Ομάδας Επαφής για τη διευθέτηση του καθεστώτος του Κοσόβου.²⁰ Η κυβέρνηση Πούτιν ουσιαστικά αυτοαναγορεύτηκε σε υπερασπιστή της διεθνούς έννομης τάξης και υποστήριξε με θέρμη την εδαφική ακεραιότητα της Σερβίας. Τον Νοέμβριο του 2005, ως μέλος της Ομάδας Επαφής, η Ρωσία συναίνεσε σε ορισμένες κατευθυντήριες αρχές για την επίλυση του κοσοβάρικου ζητήματος, που περιλάμβαναν και τη δέσμευση ότι η περιοχή δεν θα επιστρέψει στην προγενέστερη κατάσταση (*status quo ante*) και δεν θα διαμελιστεί μεταξύ Αλβανών και Σέρβων. Επίσης, η Ομάδα Επαφής εξέφρασε την αντίθεση της σε μονομερείς ενέργειες για την επίλυση του προβλήματος. Με άλλα λόγια, η Μόσχα αναγνώρισε με έμμεσο τρόπο τα τετελεσμένα που δημιούργησε η Νατοϊκή επέμβαση το 1999 με την προϋπόθεση ότι η συναίνεση του Βελιγραδίου είναι απαραίτητη για τη διευθέτηση του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου.

Η έναρξη των διαπραγματεύσεων για την οριστική επίλυση του προβλήματος του Κοσόβου, τον Φεβρουάριο του 2006, συμπίπτει χρονικά με μία περίοδο έντασης στις αμερικανορωσικές σχέσεις. Τα τραγικά γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 δημιούργησαν αρχικά τις προϋποθέσεις για μία νέα αμερικανορωσική προσέγγιση γύρω από το ζήτημα της ισλαμικής τρομοκρατίας. Η αμερικανική διείσδυση στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία, με αφορμή τον λεγόμενο πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία, όμως προκάλεσε τριβές μεταξύ Μόσχας και Ουάσινγκτον. Η δημιουργία αμερικανικών βάσεων στο Ουζμπεκιστάν και το Κιργιστάν φάνηκε προς στιγμή να παγιώνει την αμερικανική στρατιωτική παρουσία στον πρώην σοβιετικό Νότο και να υπονομεύει τη ρωσική επιρροή στην περιοχή.

Παράλληλα, η ένταξη πρώην κομμουνιστικών χωρών στο NATO το 1999 και το 2004 (σε συνδυασμό με την εγκαθίδρυση φιλοαμερικανικών καθεστώτων στην Ουκρανία και τη Γεωργία) έγινε κατανοητή από τη Μόσχα ως μια προσπάθεια περικύκλωσης της Ρωσίας από φιλοαμερικανικά κράτη. Δεν είναι τυχαίο, ότι το νέο στρατιωτικό δόγμα που υιοθέτησε η κυβέρνηση Πούτιν το

---

20. Τα υπόλοιπα μέλη της Ομάδας Επαφής ήταν οι ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία, η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιταλία.

2000 κάνει ρητή αναφορά στην απειλή της Νατοϊκής διείσδυσης στην πρώην ΕΣΣΔ.²¹ Μετά το 2005, λοιπόν, το Κρεμλίνο συνέδεσε το ζήτημα του Κοσόβου με τις προτεραιότητες της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, που δεν είναι άλλες από την ενίσχυση της πολυπολικότητας και η διατήρηση της ρωσικής επιρροής στην Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη. Η περίφημη ομιλία του Πούτιν στη Διάσκεψη του Μονάχου, τον Οκτώβριο του 2007, κατέστησε σαφείς τις ρωσικές προθέσεις αναφορικά με τη νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας. Για τη ρωσική πλευρά, οι μονομερείς ανθρωπιστικές επεμβάσεις τύπου Κοσόβου θέτουν σε κίνδυνο τη σταθερότητα στην Ευρώπη και αποτελούν μόνο το πρόσχημα για τη διείσδυση των ΗΠΑ στην περιοχή.

Μετά την απόρριψη του Σχεδίου Αχτισάρι από τη σερβική πλευρά το 2007 ήταν πλέον φανερό ότι η Ουάσινγκτον προσανατολιζόταν προς τη μονομερή αναγνώριση της ανεξαρτησία του Κοσόβου. Παρόλα ταύτα, η Μόσχα συνέχιζε να υποστηρίζει την εδαφική ακεραιότητα της Σερβίας κυρίως για δύο λόγους. Πρώτον, η ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου παραβιάζει τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, άρα κατά επέκταση θέτει εν αμφιβόλω την αρχή του απαραβίαστου των συνόρων στην Ευρώπη, με ότι αυτό συνεπάγεται για τη ρωσική ασφάλεια. Δεύτερον, η περίπτωση του Κοσόβου δεν είναι μοναδική, όπως διατείνονται πολλές Δυτικές κυβερνήσεις, αλλά συνιστά για τη Μόσχα μόνο την απαρχή γενικότερων γεωπολιτικών ανακατατάξεων που πιθανόν να προβούν επιζήμιες για τα ρωσικά συμφέροντα.

Από την άλλη, η διπλωματική αναγνώριση του Κοσόβου από τις ΗΠΑ και τους συμμάχους το Φεβρουάριο του 2008 δημιούργησε νέες ευκαιρίες για τη ρωσική διπλωματία, που επιδιώκει συστηματικά την επανένταξη των ανεξάρτητων δημοκρατιών της Υπερκαυκασίας στη ρωσική σφαίρα επιρροής. Η ρωσική επέμβαση στη Νότια Οσσετία τον Αύγουστο του 2008 και η συνακόλουθη διπλωματική αναγνώριση της νότιο-οσσετικής και αμπχαζικής ανεξαρτησίας ήρθαν να επιβεβαιώσουν με δραματικό τρόπο τις προειδοποιήσεις του Βλαντιμίρ Πούτιν για μια πιθανή διασύνδεση της περίπτωσης του Κοσόβου με εκείνων των αποσχισμένων δημοκρατιών της Υπερκαυκασίας.²²

---

21. *Rossiskaya gazeta*, 21 Απριλίου 2000.

22. Luke Harding, «Kosovo Breakaway Illegal, Says Putin», *The Guardian*, 15 Φεβρουαρίου 2008.

Η ενεργειακή διπλωματία της Μόσχας στα Βαλκάνια

Ο έλεγχος του πετρελαίου και του φυσικού αερίου αποτελεί πλέον έναν από τους σημαντικότερους συντελεστές ισχύος στο εξελισσόμενο διεθνές σύστημα· η άντληση και εξαγωγή μεγάλων ποσοτήτων υδρογονανθράκων μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην ανακατανομή ισχύος ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις. Ταυτόχρονα, ένα σκληρό γεωπολιτικό «πόκερ» παίζεται πολλά χρόνια μεταξύ πετρελαιοεξαγωγικών και καταναλωτριών χωρών για την τιμή του «μαύρου χρυσού», με απρόβλεπτες πολιτικές και οικονομικές συνέπειες. Η Ρωσία δραματίζει αναπόφευκτα κεντρικό ρόλο στις ενεργειακές εξελίξεις. Τα αποθέματα της χώρας σε πετρέλαιο φτάνουν τα 80 δις βαρέλια, ενώ εκείνα του φυσικού αερίου πλησιάζουν τα 48 τρις κυβικά μέτρα.²³ Επιπλέον, ένα μεγάλο κομμάτι της ρωσικής επικράτειας παραμένει ανεξερεύνητο λόγω των δύσκολων κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούν στη χώρα.

Η κυβέρνηση Πούτιν επιδίωξε εξαρχής την αξιοποίηση των ρωσικών ενεργειακών αποθεμάτων για την προώθηση και προστασία των εθνικών συμφερόντων στο εξωτερικό. Μετά τη μετωπική σύγκρουση την περίοδο 2000-2003 με τους περίφημους Ολιγάρχες, οι οποίοι νέμονταν τον πετρελαϊκό πλούτο της χώρας, το Κρεμλίνο επαναχάραξε την ενεργειακή του στρατηγική. Ρωσικοί κολοσσοί, όπως η Gazprom και η Lukoil, ενθαρρύνθηκαν ανοικτά να επενδύσουν στις βαλκανικές ενεργειακές αγορές προκειμένου να ισχυροποιηθεί ο ρόλος της Μόσχας στην περιοχή.²⁴

Εντούτοις, η αμερικανική διείσδυση στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας ανέτρεψε άρδην τους υφιστάμενους συσχετισμούς ισχύος εις βάρος της ρωσικής πλευράς. Η Πορτοκαλί Επανάσταση στην Ουκρανία το 2005 και η συνεπακόλουθη εκλογή του φιλοδυτικού Βίκτωρ Γιουσένκο στη θέση του Προέδρου δημιούργησαν τριγμούς στις ουκρανορωσικές σχέσεις, που χαρακτηρίζονται έκτοτε από μία αμοιβαία καχυποψία. Η ένταση που επικρατεί ανάμεσα στις δύο χώρες αναφορικά με την τιμή πώλησης του ρωσικού φυσικού αερίου, τα διαμετακομιστικά τέλη και το ουκρανικό χρέος, θέτει συνεχώς σε κίνδυνο τις ρωσικές εξαγωγές προς τις ευρωπαϊκές αγορές μέσω του ουκρανικού δικτύου.²⁵ Η γεω-

---

23. Βλ. British Petroleum, *Statistical Review of World Energy 2007*, στην ιστοσελίδα www.bp.com

24. Έκτοτε οι ρωσικές εταιρείες έχουν επενδύσει μεγάλα κεφάλαια σε ενεργειακές μονάδες και υποδομές στη Βουλγαρία, τη Σερβία, το Μαυροβούνιο και τη Βοσνία. Βλ. Deimel, ό.π. (σημ. 2), σσ. 495-496.

25. Για τη γεωπολιτική του φυσικού αερίου βλ. Stephen Glain, «The Great Gas Game»,

γραφική πραγματικότητα αναγκάζει λοιπόν τη Μόσχα να στραφεί προς τη Βαλκανική Χερσόνησο. Η περιοχή ουσιαστικά συνιστά μία χερσαία γέφυρα μεταξύ των καταναλώτριων χωρών της Δυτικής/Κεντρικής Ευρώπης και των ενεργοφόρων περιοχών της πρώην ΕΣΣΔ.

Τον Ιούνιο του 2007 Κρεμλίνο ανακοίνωσε την πρόθεση κατασκευής ενός υποθαλάσσιου αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου από τη νότια Ρωσία μέχρι τις ακτές της Βουλγαρίας. Ο αγωγός South Stream θα έχει σύμφωνα με τους ρωσικούς σχεδιασμούς δύο παρακλάδια: ένα μέσω Ελλάδας που θα καταλήγει στην Ιταλία και ένα μέσω Σερβίας που θα καταλήγει πιθανότατα στην Αυστρία. Κατά αυτόν τον τρόπο, η Μόσχα θα μπορέσει να παρακάμψει το ουκρανικό έδαφος και να συνδεθεί απευθείας με τις βαλκανικές χώρες και από εκεί με την Κεντρική Ευρώπη.

Η Μόσχα επίσης επανέφερε στο προσκήνιο την ιδέα κατασκευής ενός ελληνοβουλγαρικού αγωγού που θα μεταφέρει ρωσικό πετρέλαιο και θα παρακάμπτει τα Στενά του Βοσπόρου. Η υπογραφή της συμφωνίας για την κατασκευή του αγωγού Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολης τον Μάρτιο του 2007 ήρθε να επιβεβαιώσει την πρόθεση της Μόσχας να καταστήσει την Ελλάδα σημαντικό κόμβο για τη διοχέτευση του ρωσικού «μαύρου χρυσού» στην ευρωπαϊκή αγορά. Η επιμονή της Μόσχας να αποκτήσουν οι ρωσικές εταιρείες το πλειοψηφικό πακέτο των μετοχών της κοινοπραξίας, που θα διαχειρίζεται τον αγωγό, ερμηνεύεται ως μια προσπάθεια να διασφαλιστεί η χρήση του αποκλειστικά για τη μεταφορά του ρωσικού πετρελαίου.

Η συνεργασία στον ενεργειακό τομέα έχει μία σχεδόν ανεξάντλητη δυναμική που ενδέχεται να επηρεάσει καθοριστικά τη διαμόρφωση των διακρατικών σχέσεων στην περιοχή. Η πρόσφατη προσέγγιση που παρατηρείται μεταξύ Αθήνας και Μόσχας, για παράδειγμα, οφείλεται κυρίως στη σύγκλιση των ενεργειακών τους συμφερόντων. Η προοπτική κατασκευής των αγωγών Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη και South Stream έχει ενθαρρύνει και τη διμερή συνεργασία στον αμυντικό τομέα, όπως καταδεικνύει η αγορά ρωσικών οπλικών συστημάτων από τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις.²⁶

Newsweek, Δεκέμβριος 2006.

26. Γιώργος Τσακίρης, «Εξοπλισμοί από τη Ρωσία», *Ελευθεροτυπία*, 7.12.2006.

Συμπεράσματα

Με αφετηρία τη μετασοβιετική Μολδαβία, η Μόσχα επέδειξε αυξημένο ενδιαφέρον για τις εθνοτικές συγκρούσεις που ξέσπασαν στα Βαλκάνια. Η ρωσική βαλκανική πολιτική κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 ήταν καθαρά σερβοκεντρική. Ως εκ τούτου, η ρωσική διπλωματία δεν εκδήλωσε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των σχέσεων με τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Αλβανία και την Ελλάδα. Ωστόσο, η σύμπλευση ρωσικών και σερβικών συμφερόντων στις εθνοτικές συγκρούσεις της πρώην Γιουγκοσλαβίας κρίνεται συγκυριακή: η Μόσχα χρησιμοποίησε την ειδική σχέση που ανέπτυξε με το Βελιγράδι για να εξισοροπήσει την αμερικανική επιρροή στα Βαλκάνια και να αποσπάσει πολιτικά και οικονομικά ανταλλάγματα.

Η ρωσική βαλκανική πολιτική την περίοδο 2000-2008 επικεντρώθηκε στο Κοσοβαρικό που εξελίχθηκε σε μείζον περιφερειακό ζήτημα. Η Μόσχα έχει εναντιωθεί στην ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου, αλλά δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει τη συγκεκριμένη περίπτωση για να δικαιολογήσει την επέμβαση της στη Νότια Οσσετία τον Αύγουστο του 2008. Παράλληλα, η Μόσχα επιδιώκει συστηματικά να αξιοποιήσει τα τεράστια αποθέματα υδρογονανθράκων που βρίσκονται στην επικράτεια της για να επανακάμψει πολιτικά στα Βαλκάνια.

Συμπερασματικά, η ρωσική εξωτερική πολιτική στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια χαρακτηρίζεται συνολικά από έλλειψη μακροχρόνιου σχεδιασμού και ευκρίνεια στόχων. Η Μόσχα αντιμετωπίζει τα Βαλκάνια ως ένα ενδιάμεσο χώρο μεταξύ της Δύσης και της πρώην ΕΣΣΔ, όπου διακυβεύεται το κύρος της Ρωσίας ως μεγάλης δύναμης. Εντούτοις, η ενσωμάτωση των περισσότερων βαλκανικών χωρών στις ευρωατλαντικές δομές στερεί πλέον από το Κρεμλίνο τη δυνατότητα καθοριστικής παρέμβασης στο βαλκανικό γίγνεσθαι.

Μάνος Καραγιάννης
Επίκουρος Καθηγητής
Διεθνών Σχέσεων
στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας